

Véménd 1916 – 1920

Egy falusi tanító fotográfái

Gász Józsefné kisfiával
Német koszorús leány
Schmidt és Martini Szabényból
Szerb legény két menyekével

A huszadik század elején a kelet-baranyai Véménd viszonylag tehetős falunak számított, kétezernél is többen lakták, akik szántóföldi gazdálkodással, állattartással és szőlőműveléssel foglalkoztak. A több nyelvet beszélő helybéli svábok, szerbek, magyarok, zsidók és cigányok között eleinte a német játszotta a közvetítő szerepet, mivel a közigazgatásban is ők voltak vezető pozíciókban, de a szóban forgó periódus végére ez az arány felére csökkent a magyar javára. Mindazonáltal a népesség különböző csoportjai jól alkalmazkodtak egymáshoz: értették és használták is egymás nyelvét, mint ahogyan egymás hagyományait is ismerték és tiszteletben tartották. A falu két iskolájában németül és szerbül folyt a tanítás, a két templomban katolikus és ortodox istentiszteletet tartottak, e két felekezet mellett a reformátusoknak és a zsidóknak is volt külön temetője.

Az első világháború során a falu harangjait beolvasztották, hogy ágyút öntsenek belőlük és a csatatereteken száznál több vémenédi vesztette életét. A férfi munkaerő pótlására negyven orosz hadifogoly érkezett a faluba, akiket részben német polgárokhoz adtak ki – az ekkortájt itt működött három vendéglőshöz, meg a henteshez és mészárosához, élelmiszer-kereskedőhöz és vegyesboltoshoz – mások viszont a parasztoknak segítettek a föld művelésében, az állatok gondozásában meg a közeli, trefortpusztai majorságban dolgoztak. A szerbek, horvátok és szlovének újonnan létrehozott királysága nemcsak szerb megszállást hozott Dél-Magyarországra, hanem 1919 májusától újabb területi igényeket nyújtott be a győztes nagyhatalmaknak. Habár a békekonferencia rögzítette a végleges határokat, Baranya megyéért 1921 augusztusáig folytak a határvillongások, aztán a kivonuló hadsereggel együtt sok vémenédi szerb elhagyta a települést, meg a romák egy része is elvándorolt. Fél évtized alatt a multi-etnikus közösség súlyos veszteségeket szenvedett, ezért is van különös jelentősége a múltat a jövőbe menekítő dokumentum-fotóknak...

A sváb származású Hernai Béla (1884-1964) Heszről magyarosította német családnévét, Székesfe-

hérvárról került Véméndre, ahol 1905-től tanított, 1925-től iskolaigazgató lett és itt élt haláláig. Ez alatt lelkiismeretes falusi tanítóként gyűjtötte Véménd és környéke régészeti leleteit, honismereti tárgyait vagy néprajzi emlékeit egyaránt. Noha nem volt hivatásos fotográfus, de szemmel látható szakértelemmel örökítette meg 1916 és 1920 között a falu lakóit közel hétszáz üvegnegatívon (9 x 12 cm-es méretben), amelyek házának padlásáról kerültek később a pécsi Janus Pannonius Múzeum néprajzi osztályára. A felvételek azonos helyszínen készültek, egy régimódi parasztházban, valószínűleg a tanítói lak tornácán és udvarán, a „műtermi berendezés” legfeljebb egy támlásszék volt a felnőtteknek vagy egy sámlia az apróbb gyerekek számára. Ebben a puritán környezetben nagyobb hangsúlyt kap a nők ünneplő népviselete vagy a férfiak vasárnapi ruházata, netán katonai uniformisa és ezt a hagyományt követték a kisfiúk, kislányok öltöztetésében is. Egyrészt behívót kapott parasztok, iparosok, kereskedők örökölték meg magukat az otthon maradt családtagoknak, másrészt a fronton szolgáló férjeknek küldtek képes üzenetet az asszonyok magukról és az időközben nagyot nőtt gyerekekről. Nemcsak előírászerűen „szertartásosak”, hanem beszédesek is azok a kellékek, amelyeket a kezükben tartottak a portretírozottak: a férfiaknál otthonról érkezett levél vagy a hazai helyzetről üzenetet hozó újság, máskor délceg pózban füstölő cigaretta, a katolikus sváb nőknél imakönyv és rózsafüzér, mint a frontra szálló fohászok szimbóluma, a gyerekeknél zsebkendő, virág vagy rozmaring, a szerbeknél nyitott ósláv biblia az ölbén, az orosz hadifoglyok némelyike pedig mellére tett jobbjaival üzen hozzátartozóinak továbbra is örözt hazaszeretetéről vagy szívszerelméről...

A tárlatkonceptió Beate Wildtől való, magyar kurátorok: Bata Tímea és Csorba Judit. A berlini Európai Kultúrák Múzeuma Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa Koordinációs Központjának vendégkiállítása szeptember elsejéig látható a Néprajzi Múzeumban (Budapest V. Kossuth Lajos tér 12.)

Wagner István